

Els usos de les indians a la Barcelona del segle XVIII: decorar la llar o vestir la gent?

Mònica Piera Miquel*

Precisions introductòries

Si Barcelona és un centre productor d'indianes reconegut, en aquest escrit ens interessa fixar-nos en el consum intern d'aquestes robes estampades, analitzar fins a quin punt van ser utilitzades per part dels ciutadans locals i de quina manera les van aplicar en el seu dia a dia.

Per afrontar aquesta anàlisi hem utilitzat els inventaris com a principal font d'informació, i les dades obtingudes les hem contrastat amb les peces de teixit que han arribat fins a nosaltres. L'inventari ens apropa als béns d'una persona, ja que s'hi detallen amb més o menys precisió les seves propietats. Per tant, hi trobem recollits els béns mobles i immobles, inclosos els objectes d'ús personal, de la casa, de la professió o de qualsevol altre àmbit. L'avantatge d'aquesta font documental és que permet comparar l'ús d'un objecte determinat, en aquest cas les indians, entre propietaris de diferents grups socials o professionals en una mateixa data, i també ajuda a veure l'evolució del seu ús al llarg d'un període de temps escollit. Nosaltres centrem la mirada en els inventaris de ciutadans de la capital catalana, principalment dels menestrals i també del grup més benestant –la noblesa i la burgesia comercial– al llarg del segle XVIII i la primera dècada del XIX.

A més, per a l'estudi dels interiors i el mobiliari, els inventaris de Barcelona ens són molt útils perquè quasi sempre l'escrivà, en el moment de registrar els béns d'una casa, detalla les estances i informa de les coses que es localitzen a cada una d'elles. D'aquesta manera, quan llegim aquests documents podem copsar amb certa precisió els espais i podem imaginar amb relativa exactitud el seu aspecte. Els inventaris ens apropen als gustos i els objectes que envolten el dia a dia de persones d'altres èpoques i ens ajuden a adonar-nos que aquestes pertinences no són exclusives de cada una d'elles, sinó, ben al contrari, que els objectes es repeteixen amb poques variacions d'un cas a un altre i que, per tant, dintre d'un mateix grup social la casa, la indumentària i els altres béns tenen molts punts en comú amb els de la resta de persones del grup.

* Associació per a l'Estudi del Moble. Agraïm les facilitats per accedir als materials i poder oferir-ne imatges als responsables dels següents museus: Maria Teresa Canals, ex-directora del Museu de l'Estampació de Premià de Mar; Eugènia Ripoll, directora del Museu de Molins de Rei; Anna Castellano, directora del Museu-Monestir de Pedralbes; Sofia Rodríguez Bernis, directora del Museo Nacional de Artes Decorativas; Pilar Vélez i Ernest Ortoll, directora i conservador, respectivament, del Museu Frederic Marès; i Carme Bergés, directora del Museu Comarcal de Cervera.

Abans de prosseguir és necessari comentar que els inventaris tenen, no obstant això, deficiències importants que susciten problemes d'interpretació, manca d'informació detallada o de fiabilitat en les descripcions, tenint en compte que normalment la redacció va a càrrec de persones que no necessàriament són especialistes en la matèria que descriuen. Igualment hem de recordar que, com que la majoria dels inventaris consultats són *post mortem*, el document només dóna notícia que, en redactar-lo, aquell determinat objecte era allà, però mai detalla des de quan estava a la casa. No és moment d'analitzar aquí les deficiències dels inventaris com a font d'informació, un tema, d'altra banda, reiteradament comentat, però creiem necessari recordar aquests aspectes abans de passar a analitzar la informació que n'hem extret.

Hem contrastat la informació documental amb peces de roba que han arribat fins a nosaltres, però hem de confessar que el nombre recollit és molt inferior a l'esperat. Als nostres museus tèxtils en conservem interessants col·leccions, però sovint són retalls dels quals no es pot assegurar l'ús precís que havien tingut. En canvi, aquestes robes han desaparegut de les col·leccions privades i de les cases de la ciutat. Comparat amb l'abundant consum d'indianes que es documenta en particulars, sorprèn els pocs exemplars que s'han preservat a les col·leccions. Hem de lamentar la gran quantitat d'indianes per a la llar que s'han destruït i llençat al llarg dels anys, i molt especialment en el segle xx. Una raó més que evident d'aquesta pèrdua ha estat la poca valoració comercial de les robes de cotó i lli en el mercat de les antiguitats. S'han considerat robes d'ús quotidià, senzill i popular i, per tant, sempre que s'ha pogut s'ha preferit substituir-les per altres teixits més luxosos, com ara els domassos, que milloraven l'aspecte del moble o de l'objecte que vestien i podien ajudar a augmentar el seu preu en el mercat. És per això que els exemplars conservats es troben folrant mobles menors, de poc interès comercial, com ara estoigs, baguls, capsos, etc., o els trobem en cases allunyades de la pressió de les modes, principalment en el camp, on els propietaris les han mantingut passant de generació en generació i lluny d'aquestes influències.

En canvi, les imatges d'època, en forma de gravat, aquarella, ceràmica, etc., així com les fotografies antigues, només les hem fet servir com a font d'informació complementària i pràcticament residual, ja que poden portar a engany pel fet que no podem comprovar que efectivament el teixit representat és una indiana. A més, escassegen les imatges del segle xviii que il·lustrin interiors. N'han arribat poques fins a nosaltres i, com diem, és difícil assegurar que el teixit representat sigui una indiana. Les il·lustracions d'indumentària són més abundants, encara que la problemàtica sobre la identificació del teixit és la mateixa que per a les robes de la casa.

Finalment i com a última consideració introductòria voldríem precisar que encara que si som estrictes hem de considerar indiana només les robes de cotó o lli estampat per una sola cara amb motius vegetals seguint els models orientals (*Figura 1*), la documentació de l'època no sembla ser tan restrictiva en l'ús del terme i considera indiana totes les teles estampades, fins i tot les de motiu de mostra o les d'escenes, i és així com nosaltres hem aplicat el terme en aquest treball.

Figura 1. Indiana original de la India, segle XVIII (Museo Nacional de Artes Decorativas).

Les indiennes a la casa barcelonina del segle XVIII i inici del XIX

El cotó i el lli eren teixits comuns a l'interior de les llars abans de la introducció de les indiennes. Per exemple, les cotonines, els baietons o els fustanys eren molt freqüents en llars menestrals i entre les robes d'ús quotidià. Entre aquestes, des del segle XVII tenien una forta implantació i destacaven per la seva qualitat i bellesa les flàmules o teles de llengües. Aquestes flàmules –que és com les cita la documentació a Catalunya– s'aconseguien amb la tècnica de les reserves, d'origen ancestral i derivada de l'ikat, i oferien teixits vistosos amb un dibuix de flames que combinaven dos colors o més. Abans de la introducció de les indiennes, les flàmules de cotó, de lli o fins i tot de seda permetien vestir certs espais de la casa amb colors vius. L'entrada de les indiennes no va eliminar aquestes robes, sinó que la nova tècnica va aparèixer com una opció més, junt amb cotonades bastes, cotó viat, cotó pintat, flàmules, etc. i convisqué amb elles i s'hi sumà per decorar i vestir la casa. Fins i tot, les flàmules i les indiennes podien combinar-se en una mateixa peça («Un cortinatge de un catre de flàmulas blavas y blancas ab guarnició de indiana blava», el 1807).

En una primera etapa de la producció, al final del segle XVII i inici del XVIII, la relació entre les flàmules i les indiennes sembla tenir un punt de trobada en el

1. En la visita a les col·leccions del Museu Tèxtil i d'Indumentària DHUB vam poder comprovar la complexitat tècnica que va suposar l'elaboració de les primeres indiennes, ja que els mètodes d'estampació eren, en realitat, un més dels que es feien servir per tal d'obtenir la decoració. Els dibuixos eren el resultat de combinar, per exemple, l'estampat amb la decoració a pinzell i les tècniques de reserves. Aquest punt és un dels que dificulta establir amb precisió una cronologia per a l'inici de la producció d'estampats.

procés de fabricació, ja que en els primers exemplars sovint s'utilitza, entre d'altres, la tècnica de les reserves per obtenir part dels dibuixos desitjats.¹ L'estampat oferia vestir la casa amb colors i decoracions a la moda, i la producció es va veure afavorida quan es va aconseguir simplificar els mètodes de fabricació.

Els diferents tipus de cotons convivia amb altres teixits. Durant la primera meitat del segle XVIII, entre els teixits cars i elegants cal destacar l'abundant ús de brocatells, encara que també de velluts per als interiors privats. Igualment, no podem oblidar el paper rellevant de les pells en la decoració de la llar, com és el cas de les vaquetes de Moscòvia, les pells vermelles i els guadamassils. Així com les indians van anar augmentant la seva presència a mesura que s'avançava cap a la segona meitat de segle, els domassos anaven obtenint un lloc preferent en les estances principals de les cases benestants, en detriment dels brocatells i d'aquestes pells.

Des de mitjan segle XVIII la indiana guanya terreny als interiors de Barcelona. En el cas de les llars benestants la trobem per a habitacions secundàries i de cada dia (habitació de la criada, del patge, dels senyorets), mentre que a la casa menestral les indians van apareixent a poc a poc al costat o en substitució dels altres cotons, principalment a l'estiu, ja que a l'hivern era comú l'ús de l'estamena. Arribats a l'últim quart de segle, la indiana ja està plenament situada en molts ambients, tant en cases benestants com en menestrals, igual que les flàmules, que seguien vigents. D'aquesta manera, a mesura que avança el segle XVIII les robes de cotó decorades tenen una presència destacada a la casa barcelonina, però sempre com a teixit d'inferior qualitat. En la primera dècada del segle XIX el nombre de peces d'indiana de les llars és de vegades realment elevat i, en el cas de llars relacionades amb la seva producció i comercialització, com ara la casa de Baldiri Brunells i Roig, la utilització de la indiana és ja dominant.²

Decorar el dormitori i vestir el llit

Des del començament de la seva implantació, la indiana té un consum abundant com a roba de llit en tots els grups socials. De cada dia per a uns, el millor per a altres, la indiana es fa servir per a la confecció del cobrellit i també de la vànova, citada a l'època generalment com a "conxa" o "colxa". Són les dues peces d'indiana que més vegades es troben registrades i en una quantitat realment alta.

Aquestes dues peces que cobreixen el llit es diferencien en el fet que la vànova és més gruixuda ja que està folrada de cotó per la cara oposada a la de la indiana, i fa la funció de manta, mentre que el cobrellit és d'una única capa de roba estampada. De vegades, les dues peces es troben superposades en el mateix llit. Als inventaris les recollim amb entrades com ara «una colxa de indians encotonada»,³ «un llit de peu de gall i capsalera pintada y part dorada, colxa de

2. AHPB (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), J. Morelló, *Inventaris i Encants 1804-1815*, f. 26r-39r. A casa seva es troben totes les robes de la casa que comunament són d'indiana, com ara els cobrellits, les vànoves, l'entornpeu, els tapets de taula i les cortines.

3. Si no es diu el contrari, totes les citacions documentals s'han extret d'inventaris de l'AHPB.

indianas y cobrallit de indianas» el 1756, o «un cobrillit de indiana de la Xina guarnit de tafetà vert» el 1766.⁴

En el llit de camp o “camilla”, aquell en el qual els quatre peus es prolonguen en forma de columnes que donen suport a un dosser, la indiana s'utilitza igualment per vestir el sobrecel, les cortines i l'entornpeu. Aquest model de llit era el més rellevant dels interiors catalans del segle XVII i el model encara va perdurar durant una bona part del segle XVIII. L'estructura amb el sobrecel protegia del fred, donava privacitat i també presència a uns dormitoris que no sempre tenien alcova. A mesura que els dormitoris es dividiren en dues estances –sala i alcova– per tal de aïllar la zona de descans de la zona de visita, el llit sovint abandona la forma de “camilla” per convertir-se en un model de bancals i posts suportat pels senzills peus de gall o també pels peus de mig pilar. En aquests casos desapareixen les cortines del pavelló, que passen a situar-se com a tancaament al marc de l'alcova. Són les cortines d'alcova que trobem reiteradament citades en molts inventaris del segle XVIII. La roba d'aquestes cortines normalment es fa a joc amb la resta d'indians de l'alcova com ara el cobrellit i l'entornpeu, si n'hi ha. Només als interiors més rics es manté el dosser, però ara en l'elegant forma “a la imperial”, és a dir, amb cobricel curt que protegeix la part del llit propera al capçal i deixant la part dels peus lliure de columnes i cortines, però en aquests distingits models no se sol escollir la indiana com a roba per vestir-los, sinó d'altres més riques i cares.⁵

Aquests nous models de llit també es podien enriquir amb un capçal que ara deixaria els treballs de talla i tornejat per convertir-se en un capçal a la manera de plafó policromat. Sovintejava la decoració jaspada a imitació de marbres, però els capçals més interessants són els que es treballaven amb pintures i daurat o plata colrada. En una tarja central es representava la imatge religiosa escollida per la família, extreta de gravats. S'acompanyava d'elements decoratius al gust del moment, com ara la representació d'àngels portadors que sostenen les cortines que emmarquen l'escena. Les decoracions florals eren també un tema recurrent per enquadrar les imatges religioses de la tarja central. Flors cisellades i pintades de colors vius i de dissenys molt propers als de les indians que cobrien els llençols. La relació entre els dissenys de les pintures i els estampats

4. A la documentació de Barcelona escassegen les entrades que especifiquen la procedència de la indiana, suposem que és perquè la gran majoria són de producció autòctona. En aquest sentit aquest document de 1766 és una de les excepcions. En canvi, a la documentació mallorquina del final del segle XVIII es repeteix l'entrada “indiana de Barcelona”, com ara a l'inventari de Guillem Bestard i Ferrer datat el 1787, on llegim «una vànova encontonada forrada de indiana de Barcelona, un llit de noguer de camp ab cobricel de indiana de Barcelona encarnada. Un llit de cierre de camp, ab pavelló de fruiseta encarnada, molt usat ab tres matelasos de llista, dos cuxins també de llista ab cuxineras de bri, dos llansols de lo mateix, una vanava de indiana de Barcelona y un cubertó de estameña vermeya, tot usat» (Aina PASCUAL, *Casa i estament social a la ruralia mallorquina. L'exemple de Binissalem als s. XVII-XIX*. Binissalem, Ajuntament, 2009, pàg. 230-255).
5. Sobre la decoració d'interiors i el mobiliari a la Barcelona del segle XVIII vegeu: Mònica PIERA, «Quan s'és jove per fer bonic i quan s'és gran per no fer fàstic. Tocadores y lavamanos en la vivienda catalana de la época moderna», dins AAVV, *Cosas de la vida. Vivencias y experiencias cotidianas en la España Moderna*, Madrid, Publicaciones de la Universidad Complutense, 2009, pàg. 93-117. AAVV, *El mueble del siglo XVIII: nuevas aportaciones a su estudio*, Barcelona, Museu de les Arts Decoratives de Barcelona i Associació per a l'Estudi del Moble, 2009. Mònica PIERA, «La cómoda y el tocador, muebles de prestigio en la sociedad catalana del siglo XVIII», *Pedralbes*, 25 (2005), pàg. 259-282. Mònica PIERA i Albert MESTRES, *El moble a Catalunya. L'espai domèstic del gòtic al Modernisme*, Manresa, Angle Editorial, 1999. Eulàlia JARDÍ (coord.), *Moble català. Catàleg de l'exposició*, Barcelona, Electa i Generalitat de Catalunya, 1994. Santiago ALCOLEA, *El Palau Moja*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1987. Josep MAINAR, *El moble català*, Barcelona, Destino, 1976.

Figura 2. Exvoto amb la representació d'una sala amb alcova, separades per una cortina. Llit de bancs i posts policromat amb cobrellit (Museu Frederic Marès, S-12553).

és comprensible si recordem que els pintors i dauradors d'aquests capçals i els dibuixants de les indians bevien de les mateixes fonts i es formaven a la mateixa escola de dibuix. L'alcova de les cases catalanes del segle XVIII s'estava convertint en un espai nou que posava en valor materials econòmics i tècniques senzilles, com ara la policromia sobre fusta d'alba i l'estampat sobre cotó, però treballades en sintonia i "a la moderna", com es deia a l'època, i on les flors de colors alegres tenien un paper destacat (Figura 2).

La resta de cortines del dormitori, com ara les de balcó o les de finestra i les portaleres, se solien confeccionar en el mateix teixit. La documentació permet intuir que sovint hi havia una voluntat d'unitat decorativa i cromàtica, encara que els inventaris són poc precisos a l'hora de detallar les decoracions de les indians. Per exemple, quan el 1793 morí Anton Mata, ciutadà honrat de Barcelona, només se'ns diu que se li trobaren «quatre cortines de indiana ab fondo blanc i flors blavas»,⁶ i el 1806 a la sala amb alcova del veler Joan Domingo es van localitzar «dues cortines ab sanefas tot de indianas usadas collocadas en las oberturas del jardín. [...] Altra cortina de indiana ab sanefa de fusta dorada y barreta de ferro tot usat y collocat en lo portal de entrar a dit aposento. [...] Dues cortines de indianas usadas ab barretas de ferro collocadas en la

6. AHPB, Joan Prats, *Llibre 8 Capítols 1792-1794*, f. 146r-175r.

7. AHPB, Jaume Morelló, *Inventaris i Encants 1804-1815*, f. 72v-78v.

alcoba».⁷ Ja hem dit que la incorporació de les indians per vestir aquestes estances amb alcova no va eliminar les flàmules, que continuaven sent les robes escollides per a molts llits i cortines de dormitori, com en el cas de l'arquitecte Renart, a qui li trobem «una cortina de roba de cotó amb flàmulas blaves y blanques ab sanefa de fusta dorada de colradura».⁸

Cobretaules i fundes de seient

A més del llit, les indians s'utilitzen per fer tapets de mobles, com els de les calaixeres o els escriptoris, però sobretot per protegir i decorar la superfície de les taules que localitzem en diferents estances de la casa. Efectivament, després dels cobrellits i les conxes, els cobretaules ocupen un lloc destacat en l'ús de les indians i es poden enriquir amb serrells i cintes, igual que es feia amb els exemplars de robes més costoses. La tradició de cobrir la superfície de les taules amb materials de roba o de pell ve de lluny i era la manera de dignificar els taulers construïts amb fustes autòctones i sense tractaments ornamentals. Aquest fet permet entendre per què a la gran majoria de les taules de l'Edat Moderna es treballen només les potes, mentre que el tauler es deixa llis sense motlluratges ni decoracions.

Si, com vèiem en parlar dels llits, el segle XVIII aporta canvis estructurals importants, en el cas dels seients l'evolució és igualment destacada. A mesura que s'avança cap a la meitat del segle la influència anglesa retira de les sales principals les cadires de repòs de tradició local amb seients i respatlles de pell. En els cadiratges de les millors sales es reinterpreten els models de cadira Reina Anna i al final de segle els tipus Hepplewhite o Sheraton, de moda durant el regnat de Jordi III, algunes vegades treballades en noguera i d'altres amb tècniques de policromia i daurat. Altres models de seient més senzills que també troben molta demanda a tot tipus de llar, a la ciutat i al camp, són els seients de boga i fusta autòctona policromada. Es converteixen en models molt comuns, que conviuen amb d'altres més elegants d'influència estrangera, i novament ens demostren que la policromia i els materials senzills són recursos comuns al segle XVIII per a l'elaboració de mobles de moda. En alguna ocasió hem denominat cadires “de la Mediterrània” aquests seients de boga per fer entendre que el seu ús s'estén molt més allà dels centres catalans, i per recordar que Mallorca i Nàpols són dos punts de referència per a aquest tipus de seient.⁹ La major part dels diferents tipus de seients, a l'anglesa i “de la Mediterrània”, estaven concebuts en conjunts integrats per cadires, cadires de braços i canapès, a més dels “tamboretillos”.¹⁰

8. AHPB, Jacint Barramon, *Manual Instrum.*, 1790-1791, f. 197r-202v.

9. Vegeu Mònica PIERA, «Els cadiraies de boga a la Barcelona de la fi del segle XVIII», *Afers*, 37 (2000), pàg. 633-640. L'únic estudi sobre les cadires de boga l'acaba de publicar Aina PASCUAL, «Notes documentals sobre les denominades cadires “de Barcelona”», dins Aina PASCUAL i Jaume LLABRÉS (coord.), *Tres segles d'arts sumptuàries a Mallorca (s. XVII-XIX)*, Mallorca, Monestir de la Puríssima Concepció, 2010, pàg. 61-73.

10. *Tamboretillo* és el nom comú per anomenar el que avui diríem banquetta, un seient individual llarg i sense respatlle que es col·locava arrambat a les parets, igual que es feia amb la resta de seients.

L'inventari de la senyora M. Francisca de Blanes, comtessa de Centelles, amb casa a la Davallada de Sant Miquel, ens permet observar que a l'estrada tenia «divuit cadiras de brasos pintadas de groch ab asiento de indianas, dos ganapès corresponents a las cadiras ditas», que en el «quarto principal immediat a la alcova» es localitzaven ni més ni menys que «vint i nou cadiras de fusta pintadas de vermell cubertas de indianas, ganapè del mateix» en un entorn a la moda amb cornucòpies, taules raconeres tallades i daurades a joc amb miralls, una aranya de cristall i les cortines de domàs, i que «en lo quarto que trau balcó» entre altres mobles hi havia «set tamborets de noguer cuberts de indianas blavas».¹¹

És en aquest tipus de cadiratges on sovint ens adonem que els seients s'han construït amb teleret –bastiment postís per al seient i fins i tot per al respatllet– que facilita el canvi de la roba segons l'ocasió. Així la indiana es pot posar per a ús diari i es guarda el domàs per als moments assenyalats. Una altra manera de preservar aquestes robes costoses era posar fundes de protecció, que també eren normalment d'indiana o de flàmules. Aquest sembla ser el cas del cadiratge del dormitori principal de la casa d'Onofre Romans i Casterà, corredor de canvis, que està format per una dotzena de cadires a joc amb un canapè, tot pintat en blanc amb perfils de colradura i amb seients i respatllets en domàs verd, que a més disposen de tapets d'indiana.

La cura de les robes de seda, delicades i cares, igual que de la resta de coses de la llar, és una constant des d'antic. L'atenció als objectes de valor és molt present al segle XVIII, on fins i tot es construeixen estructures de fusta per protegir els mobles daurats, i les aranyes es cobreixen amb fundes quan les sales no es fan servir. En el cas dels seients de boga citats, el que es canviava era el coixí, que es col·locava al damunt i es lligava amb uns llacets als muntants del respatllet.

Els arrimadors i les cortines de les estrades

Acabem de veure que els seients que podien anar entapissats amb una roba d'indiana es localitzaven, entre altres llocs, a les estrades. Aquest terme, al segle XVIII fa referència a les sales adjacents a la sala principal, més petites que aquesta i on es rebia les visites. La decoració solia ser cuidada i fins i tot diríem que exquisida. A l'estrada, la presència de les indians torna a ser rellevant, ja que a més de poder cobrir els seients, la indiana era el material escollit per decorar els arrimadors, és a dir la part baixa de les parets, que se separava de la resta del mur per una motllura de fusta generalment daurada o colrada. Aquests arrimadors, que pujaven més d'un metre del terra, podien estar fets en diferents materials. Els més cars es realitzaven amb tela pintada; més comuns eren els d'estora, normalment esmentats com “de València”, i també els jaspiats, és a dir, pintats imitant marbre, però de vegades els arrimadors eren folrats d'indiana. A més de les alcoves, els arrimadors també podien decorar altres estances, com ara el rebedor o les habitacions de l'entresol, allà on els comerciants despatxaven.

11. AHPB, Ribes i Granés, *Inventaris 1799*, f. 24r-36v.

Mirem, per exemple, el cas de la casa del comerciant Marià Font, on el 1789 s'havia creat una ambientació molt al gust del Setcents. Als entresols tenia «los arri-maderos de tot lo dit saló de indianas ab sas mitjas cañas de colradura usats». Ja al primer pis, a més dels habituals cobrellits d'indiana, destaca la decoració de l'estrada de la casa, vestida amb cura, on llua una bona quantitat de mobles nous, una decoració vistosa quant a colors de diferents tonalitats i on trobem les indians, «los arri-maderos de indiana fondo blanch ab flors de color ab sas mitjas cañas de colradura, tot usat», i les tres cortines d'indiana de fons verd amb flors de colors per als portals. Per damunt dels arri-madors hi havia un mirall gran i un joc de vuit cornucòpies petites de dos brocs cada una per posar-hi espelmes, tot penjat amb cordons i borles de seda groga com és habitual a l'època. Perquè les visites seguessin hi havia catorze cadires de noguera amb seients de pana groga i un canapè de noguer que, per contra, tenia el matalàs folrat amb mig domàs groc. L'estança es decorava a més amb peces de mobiliari destacades, com són les dues calaixeres que la seva dona va aportar com a part del dot, que també eren de noguer, una escaparata pintada de vermell amb un Nen de cera i un escriptori de noguer per guardar la roba del senyor Font. A part de la roba, l'únic objecte que s'esmenta en aquesta estrada és una safata de xarol, una imitació pictòrica europea de la laca d'Orient, de la mateixa manera que les indians n'imitaven els teixits.¹²

Un altre cas d'arri-madors d'indiana a les estrades és la torre de Teià del noble Salvador de Tamarit el 1774. Les robes estampades ocupen en aquella residència un lloc preferent entre els diferents materials per a les cortines portaleres, balcons i finestres dels diferents ambients, igual que passava als dormitoris.

Tant al dormitori com a l'estrada, hem comprovat que les cortines són una altra de les peces de l'aixovar domèstic que habitualment es confeccionava amb teixit d'indiana. Les cortines es podien col·locar a les portes de pas o a finestres i balcons i es penjaven amb anelles a les barres de ferro, igual com es feia amb les cortines d'alcova. En el cas de les llars benestants aquestes barres es tapaven amb galeries de fusta pintada, jaspiada o daurada.

Les indians als baguls de viatge

Poques d'aquestes robes estampades han arribat fins a nosaltres senceres i són comptades les que es troben en el seu lloc d'origen. Per trobar indians en el seu context original hem de fixar la vista en objectes i mobles de menor importància, com és el cas dels baguls de viatge (*Figures 3-6*). Efectivament, són molts els baguls que per sort conserven l'interior folrat amb el teixit original, que sol ser d'indiana a partir de mitjan segle XVIII. La documentació també fa menció d'aquesta tipologia de moble, com la de propietat de Salvador de Tamarit el 1774, «un baul cubert de pell folrat de indiana per anar de camí». Algun exemplar dels arribats fins als nostres dies el podem datar en el segle XVIII, però la majoria dels que es conserven

12. AHPB, Magí Artigas, *Inventaris in encants 1765-1791*, f. 219r-234v.

en museus i cases particulars són ja de la primera meitat del segle XIX.¹³ L'exterior normalment està cobert de pell, de vegades de pell amb pèl llarg, que s'assegura amb tatxes i es reforça amb llistons de fusta o llandes. La dimensió del bagul no és gaire gran, d'aproximadament un metre de llarg, amb nanses als costats i pany al centre del frontis. Encara que la construcció és de fusta de pi o d'arbre de ribera, aquesta queda oculta amb la pell per fora i amb la roba estampada a l'interior, que el folra completament. En molts casos sorprèn el bon estat de conservació de la indiana, que manté els colors vius originals gràcies al fet que no hi ha tocat la llum i que ha quedat protegida de la pols en estar el bagul normalment tancat. Això contrasta amb els exteriors, que solen arribar molt deteriorats.

Encara que, com diem, l'estructura de molts baguls la datem a començament del segle XIX, en diversos exemplars hem trobat l'interior amb robes que responen encara als dissenys del segle XVIII. No podem confirmar la raó d'aquest esglaió cronològic, però podem plantejar la hipòtesi que per als mobles de poc interès artístic els tallers feien servir qualsevol retall i fins i tot robes ja passades de moda.¹⁴

Els motius de les robes que folren els baguls són molt variats. Sovintegen motius florals grans i petits, a vegades combinats amb personatges que es representen aïllats o formant escenes en la denominada forma d'illot. Els colors poden ser llampants, com ara el taronja i el blau o el taronja i el verd sobre camps blancs, o poden combinar més colors, com ara vermell, groc i verd amb decoracions en blanc. Altres peces estan folrades amb robes de tons marrons, més discrets i soferts, que dibuixen novament elements vegetals grans o, per contra, dibuixos de mostra petita. Tot plegat, una rica varietat d'estampats que llueix als interiors d'aquests senzills mobles de viatge.

Les robes trobades als baguls coincideixen estèticament amb les citacions dels inventaris, encara que aquests són escassos a l'hora de detallar els colors i els dibuixos. La informació d'aquestes dues fonts l'hem de contrastar amb la procedent de la documentació de les indústries, principalment de les mostres que han arribat fins a nosaltres i de les altres robes trobades *in situ* en els mobles o als museus. Tot plegat mostra que els colors i els dissenys de les indies mantenen una relació directa amb les tendències dels teixits més cars, vincle que es concreta, a mitjan segle XVIII, en una tendència cap als colors vius, nets i contrastats, com els que hem trobat als interiors dels baguls o a les mostres dels museus. La presència del groc sembla destacar, ja que es recullen indies en groc i vermell, groc i blau i groc amb flors. També el taronja és un color comú per als camps sobre els quals llueixen motius en blau, lila o verd, entre d'altres. Altres descripcions ens parlen del conegut gust per les flors: fons verd i flors de colors, fons blanc i flors de colors. En canvi, al final del segle els motius neoclàssics s'imposen i desenvolupen, com a la resta de decoracions dels interiors, dibuixos més petits que combinen floretes amb llistes: fons blau, llistes i flors de colors; fons blanc, flors i llistes blaves. La tendència perdura en la primera dècada del segle XIX, i fins que la moda

13. Entre d'altres llocs públics, trobem exemplars al Museu de l'Estampació de Premià de Mar, al Museu de Molins de Rei i al Monestir de Pedralbes.

14. En cap d'aquests baguls del segle XIX la roba s'havia canviat. L'observació en directe ha permès comprovar-ho.

Imperi proposa novament el gust pels colors contrastats amb dibuixos de mostra. De totes maneres, els models amb flors segueixen tenint una forta implantació que es revifarà amb força en arribar el Romanticisme.

Figura 3. Bagul de pell amb l'interior folrat amb una indiana amb xineries en taronja i blau. Catalunya, primera meitat del segle XIX.

Figura 4. Bagul folrat amb indiana de fulles en marró i verd. Catalunya, primera meitat del segle XIX.

Figura 5. Bagul folrat amb indiana de flors en blanc i grana. Catalunya o Mallorca, primer terç del segle XIX.

Figura 6. Estoig de calze en pell amb l'interior folrat d'indiana amb flors. Catalunya, mitjans segle XIX (Casa Museu Duran i Sanpere, Cervera, núm 769).

La indiana a les decoracions efímeres

Les indians tenen, per tant, un lloc rellevant a les cases barcelonines del període analitzat i l'ús es fa notar a diferents estances, entre les quals destaca el dormitori. Però les indians i en general les robes no estaven només als interiors de les cases, es podien trobar també al carrer, ja que servien per engalanar els exteriors i embellir els espais públics. Formaven part de la decoració efímera que es muntava per a les celebracions i festivitats. Les façanes es vestien amb atxes, robes, pintures i fins i tot cornucòpies i miralls, i les indians es comptaven entre els gèneres que embellien parets, portes i balcons. El baró de Maldà descriu una celebració amb motiu del dia de l'Assumpció de 1777 on la indiana té el seu paper decoratiu:

Hi hagué gros visitón en casa del Sr. Jutge Ferrán ab motiu de rebre las visitas la Sra. núbia, hi hagué gros refresco y ball. Iluminació de jardí de bombas de paper (es decir farolillos venecianos), columnas y arcadas y una linda perspectiva al frente, lo tot de paper pintat i colgadas las parets de indianas, que donava golpe a la vista.¹⁵

Igualment, les indians es col·locaven per adornar les llotges en els espectacles, com ara al teatre, concerts o balls.

Les processons –com ara la de la festa de Corpus– s'aprofitaven per vestir el carrer, cosa que no deixava indiferents els visitants estrangers, com Norberto Caimo, religiós d'origen llombard que va ser a Barcelona el 1755, i comentà:

La circunstancia de la fiesta de Corpus me ha dado ocasión de ver varias procesiones. Hay en ellas tantas locuras y cosas ridículas, que cuesta trabajo no reventar de risa. Todos los lugares por donde pasan están engalanados con diferentes clases de colgaduras, y sobre todo de telas pintadas a la manera de las Indias, que se fabrican aquí. Están bastante bien y hacen de ellas un gran tráfico.¹⁶

L'arribada dels monarques era sempre una ocasió excel·lent per reformar la ciutat i adornar-la per a la rebuda. Especialment arran de la comitiva d'entrada els espais es convertien en escenaris teatrals al carrer i en aquests muntatges la roba feia un paper fonamental. Josep Coroleu ens informa que per a l'arribada de Ferran VII el 1827 la ciutat havia engalanat els carrers per on passava el carro triomfal, i «teniendo en cuenta que el objetivo era que el rey actuara en favor de las nuevas industrias catalanas y las protegiera, se tuvo cuidado en lucir ricos tejidos de fabricación local en las caídas que lucían para la ocasión».¹⁷ Podem suposar que una part d'aquests teixits eren indians. A més de les catifes al terra, es va vestir la ciutat amb «las ricas telas y tejidos de esquisito gusto y fabricación barcelonesa» de les que la ciutat se sentia orgullosa, ja que «ofrecía un

15. Manuel ROCAMORA, *Un siglo de modas barcelonesas 1750-1850*, Barcelona, Aymà, 1944, pàg. 18.

16. José GARCÍA MERCADAL, *Viajes de extranjeros por España y Portugal*, Madrid, Aguilar, vol. IV, pàg. 765.

17. José COROLEU, *Memorias de un menestral de Barcelona. 1792-1864*, Barcelona, La Vanguardia, 1888.

espectáculo tan brillante, que oscurecía las entradas en que los emperadores romanos ecsigían el reconocimiento de los triunfos».¹⁸

Vestir la gent

A més a més de la decoració, la indiana era utilitzada al segle XVIII com a roba per a indumentària. D'aquest tema podem donar només algunes informacions, encara que s'ha estudiat més i els museus en conserven bons exemplars, no sempre catalans, però que poden igualment ajudar a conèixer l'ús dels estampats a l'època. A moltes de les imatges d'època en què es representen personatges vestits amb indumentària popular ens sembla interpretar que algunes de les peces –ja sigui la faldilla, el davantal, el mocador,...– són efectivament estampades, però aquest supòsit no sempre el podem assegurar ja que, com hem dit, els dibuixos de les diferents robes són molt propers i les més econòmiques copien els dissenys i els colors de les més cares.

És per aquesta raó que reproduïm i comentem unes làmines que representen personatges mallorquins del segle XVIII, on l'autor, el pintor, naturalista i acadèmic mallorquí Cristòfol Vilella Amengual (Palma, 1742-1803), comenta expressament que les robes són d'indiana i que les ha pintat directament «del natural y pintados para el Real Gavinete del Príncipe» (*Figures 7-9*).¹⁹ Encara que ens allunyem del cas barceloní, ens ajuden a entendre les raons de l'èxit de les indians al segle XVIII i ens recorden la importància del seu ús en la indumentària popular i rural.

Tornant a la documentació de Barcelona, també els inventaris aporten una certa llum al respecte i permeten percebre com el seu ús, igual que hem vist a la llar, s'estén a diferents capes de la població. Mentre que per a les classes mitjanes la indiana era la roba del dia assenyalat i de festa, per a la classe benestant era en tot cas una peça de cada dia. Ens adonem que les indians formaven part de les robes de dona, d'home i també de nen.

Són les dones les que fan un ús abundant de robes d'indiana. Les cotes, les mitges cotes, el gipó i les bates són peces de vestir elaborades sovint amb estampats. D'altra banda, la documentació de les indústries ens parla d'un nombre molt alt de mocadors per a l'esquena, per al pit i el coll, que es corrobora amb els exemplars conservats als museus.²⁰ També la tela estampada s'utilitza successivament en la confecció de vestits i, sobretot, de faldilles i davantals. Novament és el baró de Maldà qui recull un comentari interessant al respecte, quan va al palau Falguera en ocasió de la festa major de Sant Feliu el 1770: «Les criades portaven les seves millors gales, faldilles de indians i sabates ben lligades perquè no els caiguessin mentre ballaven».²¹

18. BC, F. Bonsoms, *Relación de la entrada de los reyes nuestros señores en la ciudad de Barcelona*, 1828, pàg. 11-12.

19. Cristóbal VILELLA, *Trajes de la isla de Mallorca*. Estudi preliminar de P. de Montaner i Margalida Rosselló Pons, Madrid, Patrimonio Nacional / Palma, José J. de Olañeta, 1989. Agraïxo a Jaume Llabrés Mulet la localització d'aquesta publicació.

20. Encara que els mocadors també estan presents entre les peces d'indumentària dels inventaris de Barcelona, el seu nombre és menor que l'esperat, a diferència del que passa al camp.

21. Rafael D'AMAT, *Calaix de sastre*, Barcelona, Curial, 1994, vol. 1. Edició a cura de Ramon Boixareu.

Figura 7. «Las Mujeres de los marineros se llaman riberencas, porque viven cerca de la Ribera de Mar. Su ejercicio es hazer medias o encaxe fino. Van a lo petrimete. Son muy azeadas. Su moda de vestir es de indiana de flores. Son alegres, muy bien parecidas, amigas del passeio y cortejo» (VILELLA, *Trajes de la Isla de Mallorca*).

Figura 8. «Pageve es lo mismo que aldeana, con este traje de indiana y lienzo listado, suelen venir a la ciudad para mercar las cosas de que carecen en su aldea, y aunque vivan del trabajo, tienen sus casas bien compuestas, limpias y las paredes, blancas como la nieve. Los domingos quando van a la iglesia, visten muy honesto y curioso, con sus adornos de plata» (VILELLA, *Trajes de la Isla de Mallorca*).

Figura 9. Il·lustració de pagès, representat amb calçons de flors, molt probablement estampats (VILELLA, *Trajes de la Isla de Mallorca*).

Els homes i els menuts igualment podien vestir d'indiana. La seva cota, el "jaquet",²² el vestit, la levita i fins i tot la capa s'esmenten als documents de Barcelona. En el cas dels nens, les indians ocupaven un lloc comú per als gambuixos o mocadors de cap, i per als anomenats "baqueros", o vestits llargs que obren per darrera, i també les cotes i les mitges cotes.

Mobles i robes de lloguer

Totes aquestes indians de l'aixovar domèstic i per a la indumentària normalment es compraven a les botigues de roba o al sastre, però també es podien llogar en algun establiment especialitzat. El lloguer d'objectes per a la llar i roba personal per a certes ocasions era un negoci actiu en una Barcelona dinàmica, comercial i industrial per on passava molta gent, on vivien molts estrangers²³ i on les estades més o menys curtes podien obligar a buscar habitació o allotjament. El lloguer de mobles, principalment de llits, i de roba de llit era molt demanat, però també ho era, per exemple, el de peces d'indumentària per a festes i màscares. Les celebracions familiars també obligaven a llogar mobles i tot tipus d'objectes decoratius, fins i tot cornucòpies, miralls i altres elements la compra dels quals suposava un gran dispendi.

A l'inventari del pallier Joan Guix²⁴ l'any 1799 hem trobat molta roba per vendre i per llogar, com ara uniformes, jupes, casaques per a guàrdies, jaquetes, armilles i calces per a miquelets, a més de roba de seda i cotilles de domàs, i també llits, cadires, brasers, taules de joc, miralls i fins i tot calaixeres i escriptoris. Entre tot el seguit de robes de lloguer, algunes eren també d'indiana, encara que en molts casos l'inventari no detalla el material de l'alt nombre de conxes i cobrellits que se citen. En concret, només es puntualitza la indiana en el cas d'una cota llarga, tres faldilles, vuit capotells, un cobrellit de mida normal i quatre peces grans.

Són peces que ja hem vist repetides en la informació extreta dels inventaris de les cases particulars i que reforcen la idea de la forta implantació i progressiva demanda de la indiana, així com la seva convivència amb altres tipus de robes de costos superiors o inferiors. La seva instal·lació canvia l'aspecte de la llar i també del vestir, però a més s'estén a tots aquells llocs on una roba de colors estampada podia substituir una de brodada manualment o llavorada. Des dels frontals d'altar, amb «altarets ben guarnits i adornats d'indianas» fins a les cortines de la pressó, tal com ens fa saber el baró de Maldà el 1777 en el seu diari,²⁵ la indiana penetra amb fluïdesa en molts dels àmbits de la vida quotidiana barcelonina del segle XVIII.

22. La documentació cita també el "jaqueté", que possiblement fa referència a aquesta peça curta de vestir d'home.

23. Com comenten els viatgers que passaven per la ciutat, com ara del baró de Bourgoing a GARCÍA MERCADAL, *Viajes de extranjeros ...*, vol. V, pàg. 564.

24. AHPB, Ribes i Granés, *Inventaris 1798-1803*.

25. AMAT, *Calaix de sastre...*, pàg. 191.